

Δικαστής και κοινωνικό σύνολο. Σε μια σχέση διαρκούς αλληλεπίδρασης¹.

Της Φανής Σωτηριάδου

Πρωτοδίκη Δ.Δ.

Αγαπητοί συνάδελφοι,

Καθώς η μία οικονομική κρίση διαδέχεται την άλλη, γίνεται όλο και πιο συχνή η συζήτηση γύρω από τον θεσμικό ρόλο του δικαστή ως θεματοφύλακα των συνταγματικών εγγυήσεων έναντι της εκτελεστικής εξουσίας. Ο διοικητικός δικαστής ως εγγυητής της νομιμότητας και των ατομικών αλλά και των κοινωνικών δικαιωμάτων έχει κληθεί πολλές φορές την τελευταία δεκαετία να βάλει στο ζύγι τις αποφάσεις της εκτελεστικής εξουσίας και το δημόσιο συμφέρον από τη μια και τον περιορισμό των συνταγματικών δικαιωμάτων από την άλλη. Αντιμέτωπος με ένα δαιδαλώδες οικοδόμημα νόμων, εθνικών και ευρωπαϊκών, ο δικαστής καλείται, εφαρμόζοντας, στο μέτρο που ο νόμος του επιτρέπει, αρχές όπως η αναλογικότητα, η χρηστή διοίκηση κ.α. να βρει τη δίκαιη ισορροπία, να υπολογίσει το ανεκτό μέτρο της θυσίας εκείνης της μερίδας πολιτών, που κάποιο από τα δικαιώματά της διακυβεύεται στα χέρια του. Αντικειμενικά, επομένως, το δικαιοδοτικό έργο αποκτά βαρύνουσα κοινωνική σημασία. Και ενώ ο δικαστής στα πλαίσια που ορίζει το Σύνταγμα είναι ο κριτής συμφερόντων του κοινωνικού συνόλου, αναρωτιέται κανείς σε ποιο βαθμό το κοινωνικό σύνολο δικαιούται να κρίνει τις δικαστικές αποφάσεις. Συζήτηση, η οποία ήρθε προσφάτως ξανά στην επικαιρότητα.

Το δικαίωμα των πολιτών να ασκούν κριτική στο πρόσωπο δικαστικών λειτουργών, ως έκφραση του δικαιώματος έκφρασης, έχει ήδη αναλυθεί από τη νομολογία του ΕΔΔΑ (Ρίζος και Ντάσκας κατά Ελλάδος της 27.4.2004, Kobenter and Standard Verlags GMBH κατά Αυστρίας της 2.11.2006, Κατράμη κατά Ελλάδα της 6.12.2007, Αλφαντάκης κατά Ελλάδα της 11.2.2010, Tolmachev κατά Ρωσίας της 2.6.2020). Τι γίνεται, όμως, με το δικαίωμα των πολιτών να ασκούν κριτική σε δικαστικές αποφάσεις; Αν και σχεδόν σύσσωμος ο νομικός και δημοσιογραφικός, ακόμη, κόσμος συναινούν υπέρ του δικαιώματος του λαού, όπως λέγεται, να ασκεί κριτική στις δικαστικές αποφάσεις, καθώς κάτι τέτοιο συμβάλλει στην εμπέδωση της δημοκρατίας, ωστόσο, δεν παραλείπονται οι πλάγιες παρατηρήσεις και προϋποθέσεις, τέτοιες που κατ' αποτέλεσμα περιορίζουν το εν λόγω δικαίωμα, μολοντί από καμία πηγή δικαίου ή νομολογιακά δεδομένα δεν προκύπτουν αυτοί οι περιορισμοί. Έτσι, απόψεις όπως ότι οι πολίτες θα πρέπει να γνωρίζουν το δίκαιο με βάση το οποίο δικάστηκε η απόφαση, ότι θα πρέπει να έχουν διαβάσει το σκεπτικό της απόφασης πριν αντιδράσουν για το διατακτικό ή ότι θα πρέπει να κρίνουν την απόφαση για την ορθότητά της και όχι από το αν είναι ή όχι αρεστή, θέτουν τόσο υψηλών προδιαγραφών προαπαιτούμενα που αν εφαρμόζονταν ουσιαστικά θα καταργούσαν το δικαίωμα του λαού να κρίνει τις

---

¹ Το παρόν κείμενο αποτελεί εισήγηση στην ημερίδα που διοργάνωσε ο Δικηγορικός Σύλλογος Πειραιά από κοινού με το περιοδικό Διοικητική Δίκη, στις 18/11/2022, με θέμα «Ο ρόλος και η θεσμική θέση του δικαστή στη σύγχρονη έννομη τάξη».

αποφάσεις μας. Έτσι, όπως θα ήταν παραλογισμός να απαιτούμε από τον ασθενή να έχει γνώσεις ιατρικής, το ίδιο παράλογο θα ήταν να απαιτούμε από τους εργαζόμενους που η απεργία τους κρίθηκε παράνομη και καταχρηστική να γνωρίζουν εργατικό δίκαιο. Αγαπητοί συνάδελφοι, οι πολίτες, ο λαός, όπως διατυπώνει το Σύνταγμά μας, οι διάφορες οργανώσεις, σωματεία, συλλογικότητες αλλά και το κάθε άτομο ξεχωριστά επιφυλάσσει στον εαυτό του το δικαίωμα της αποδοκιμασίας ή της επιδοκιμασίας των δικαστικών αποφάσεων, οι οποίες μπορεί να αποτελούν και απλά έναν σταθμό σε μια ευρύτερη προσπάθεια του να διεκδικήσει ορισμένα δικαιώματα και να υπερασπιστεί ένα συμφέρον. Το ότι οι αποφάσεις μας είναι δεσμευτικές, δεν σημαίνει ότι οι αξιολογικές μας κρίσεις τίθενται στο απυρόβλητο ή ότι η αντίθετη άποψη πρέπει να απαξιώνεται ή να μην τολμά να εκφέρεται. Απόψεις, λοιπόν, όπως οι παραπάνω, εξυπηρετούν τελικά την αναχαίτιση του δικαιώματος των πολιτών να κρίνουν τις δικαστικές αποφάσεις, να εκφράζουν αυτό που η συλλογική κοινωνική συνείδηση, αντιλαμβάνεται τη δεδομένη στιγμή ως δίκαιο ή άδικο και τελικά να αμφισβητούν, αξιοποιώντας το συνταγματικό τους δικαίωμα να προσφεύγουν στα δικαστήρια, επιλογές και πολιτικές της εκάστοτε εκτελεστικής εξουσίας. Περιορισμοί, όπως οι παραπάνω, στο δικαίωμα κριτικής των δικαστικών αποφάσεων έρχονται να επιβάλλουν από τα πάνω μία αδιαμφισβήτητη ορθότητα των δικαστικών αποφάσεων, αποδυναμώνοντας, έτσι, αντί να ενισχύουν τη δημοκρατία.

Σαφώς, το γεγονός της αναμέτρησης της δικαστικής απόφασης με την κοινή γνώμη δεν είναι στοιχείο που πρέπει να επηρεάζει τον δικαστή κατά τη διαμόρφωση της δικανικής του κρίσης. Όπως είθισται να λέγεται ο δικαστής δικαιοδοτεί σύμφωνα με το νόμο, τα πραγματικά περιστατικά που ισχύουν ανά περίπτωση και τη συνείδησή του. Είναι άλλο, όμως, ο δικαστής να μην διαμορφώνει την κρίση του αγόμενος και φερόμενος από την κοινή γνώμη, η οποία, όπως σωστά λέγεται, αποτελεί ένα ευμετάβλητο μέγεθος, και άλλο αυτός να δικαιοδοτεί κλεισμένος μέσα σε μία γυάλα, αδιαφορώντας για τις ιστορικές και κοινωνικές συνθήκες που περιβάλλουν το νομικό πλαίσιο που εφαρμόζει, ερμηνεύοντας τους νόμους με μάτια κλειστά προς την ιστορική κίνηση που είναι σε εξέλιξη. Αν μάλιστα λάβει κανείς υπόψη ότι το δίκαιο εν γένει, πριν αποτυπωθεί σε νόμους, συνιστά πρώτα από όλα μορφή κοινωνικής συνείδησης που περιλαμβάνει τις ιδέες και αντιλήψεις περί δικαιοσύνης, τότε, υπό αυτή την έννοια, το «κοινό περί δικαίου αίσθημα» δεν πρέπει να απαξιώνεται a priori από τη δικαστική κρίση, καθώς σε πολλές περιπτώσεις έχει πρώτο συλλάβει αυτό που η νομοθετική εξουσία θεσμοθέτησε στη συνέχεια. (π.χ. ΠΔ 164/2004 αλλά και νομολογιακή αναγνώριση της απασχόλησης των εργαζομένων σε προγράμματα stage ως απασχολούμενων με σχέση εργασίας αορίστου χρόνου).

Όλα τα παραπάνω, βέβαια, αφορούν το δικαιοδοτικό έργο του δικαστή. Ο δικαστής, όμως, εκφράζεται μόνο μέσα από τις αποφάσεις του; Και δεν αναφερόμαστε στον θεσμό του εκπροσώπου τύπου που ψηφίστηκε τελευταία και ο οποίος, κατά την άποψή μου, έχει αρνητικό πρόσημο καθώς συγκρούεται με το δικαίωμα του λαού να κρίνει τις δικαστικές αποφάσεις, όπως αναλύθηκε παραπάνω.

Αλήθεια όταν με ανακοίνωσή της πριν από δύο χρόνια ακριβώς η Ένωση Δικαστών και Εισαγγελέων χαρακτήρισε αντισυνταγματική την υπ' αριθμό 1029/8/18 (ΦΕΚ 5046 Β' / 14-11-2020) απόφαση του Αρχηγού της Ελληνικής Αστυνομίας, με την οποία αποφασίστηκε η απαγόρευση όλων των δημόσιων υπαίθριων συγκεντρώσεων στο

σύνολο της Επικράτειας για το διάστημα από 15 Νοεμβρίου και ώρα 06.00' μέχρι 18 Νοεμβρίου 2020 και ώρα 21.00', στις οποίες συμμετέχουν 4 ή και περισσότερα άτομα με την απειλή επιβολής κυρώσεων, ξεπερνούσε τα εσκεμμένα; Μήπως η επιστολή των Ευρωπαϊκών Δικαστικών Ενώσεων (ΑΕΑJ, ΕΑJ, Judges for Judges, MEDEL) προς τους εκπροσώπους των Ευρωπαϊκών αρχών για αποφυλάκιση του Murat Arslan, Προέδρου της Τουρκικής Ένωσης Δικαστών και Εισαγγελέων, καθώς και όλων των παρανόμως φυλακισθέντων Δικαστών και Εισαγγελέων στην Τουρκία, στην οποία εκφράζουν τη διαφωνία τους για την πρόσκληση από το Συμβούλιο της ΕΕ και τη συμμετοχή της Τουρκίας στην Ευρωπαϊκή Πολιτική Κοινότητα, θέτει υπό αμφισβήτηση την αμεροληψία και ανεξαρτησία όλων των ευρωπαϊών δικαστών;

Από πού άραγε προκύπτει ότι οι δικαστικές ενώσεις πρέπει να αυτοπεριορίζονται στα ζητήματα του κλάδου τους, ότι ο δικαστικός συνδικαλισμός πρέπει να είναι μόνο συντεχνιακός; Η υπεράσπιση του λεγόμενου ευρωπαϊκού νομικού πολιτισμού που πολλοί επικαλούνται και που, κατά κοινή παραδοχή, οι δικαστές είμαστε επιφορτισμένοι να υπερασπίσουμε, ισοδυναμεί πρώτα απ' όλα με την υπεράσπιση των θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών των πολιτών και του κράτους δικαίου, όπως αυτά κατοχυρώθηκαν στο Σύνταγμα και τις Διεθνείς Συμβάσεις που δεσμεύουν τη χώρα μας (βλ. Οικουμενική Διακήρυξη Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του 1948, η οποία μολονότι δεν είναι νομικά δεσμευτική αποτέλεσε την κύρια πηγή έμπνευσης της ΕΣΔΑ, Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του 1950, Σύμβαση της Γενεύης του 1951, Διεθνής Σύμβαση για τα δικαιώματα του παιδιού του 1990 κ.α.) και η εφαρμογή των οποίων επιτηρείται από τα κράτη- μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης [βλ. Επιτροπή της Βενετίας (Venice Commission), όργανο συμβουλευτικού χαρακτήρα που λειτουργεί στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης]. Η κοινωνική αυτή αποστολή του δικαστή δεν θα υπηρετούνταν ολόπλευρα αν δεν επεκτεινόταν και στον δημόσιο λόγο του, είτε μέσω των δικαστικών ενώσεων είτε μέσω του επιστημονικού λόγου και της άποψης που ο καθένας μας εκφέρει είτε σε συνέδρια και επιστημονικές εκδηλώσεις είτε στην καθημερινή του ζωή, άποψη η οποία εμπεριέχει και το δικαίωμα αμφισβήτησης και κριτικής κυρίαρχων απόψεων, πολιτικών επιλογών και πρακτικών της Διοίκησης. Για να το πούμε διαφορετικά: Η Πυροσβεστική Υπηρεσία από τις αρχές του 2021 μέχρι και τέλος Οκτωβρίου κατέγραψε 8.728 πυρκαγιές, ενώ μόνο στην Εύβοια το περασμένο καλοκαίρι κάηκε το 33% της δασικής έκτασης. Σε τέτοιες συνθήκες καταστροφής, ο ρόλος του διοικητικού δικαστή περιορίζεται στην εκδίκαση πιθανών αγωγών αποζημιώσεως ή μήπως θα όφειλε μέσα από επιστημονικές πρωτοβουλίες να αναδείξει την σκόπιμη νομοθετική απαξίωση της δασικής προστασίας (βλ. ν.4280/2014), η οποία συνεπικουρείτο σε ορισμένες περιπτώσεις και από τη νομολογία (βλ. ΣτΕ 2499/2012); Όταν εικόνες σαν του πνιγμένου τρίχρονου Αϊλάν στις ακτές της Τουρκίας γίνονται κοινός τόπος στις τηλεοράσεις μας, η ευθύνη του διοικητικού δικαστή για το γεγονός της σοβαρής παραβίασης από τις ελληνικές αρχές της αρχής της μη επαναπροώθησης [βλ. το με αρ. πρωτ. 03(2021)21088 (Case No OC/2021/0451/A1) έγγραφο της OLAf2, το πόρισμα της ομάδας εργασίας της Επιτροπής Πολιτικών Ελευθεριών του Ευρωκοινοβουλίου (LIBE) για τον έλεγχο της Frontex, που παρουσιάστηκε στις 15.7.2021 και καταλήγει στο συμπέρασμα ότι "στα

---

² https://cdn.prod.www.spiegel.de/media/00847a5e-8604-45dc-a0fe-37d920056673/Directorate_A_redacted-2.pdf

εξωτερικά σύνορα της ΕΕ παραβιάζονται θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα", την Έκθεση της Διεθνούς Αμνηστίας του Ιουνίου 2021 με θέμα "*Ελλάδα: Βία, ψέματα και επαναπροωθήσεις*", την από 3.5.2021 επιστολή της Επιτρόπου του Συμβουλίου της Ευρώπης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα Dunja Mijatović προς την ελληνική κυβέρνηση] εξαντλείται στην ανάγνωση της απόφασης του ΕΔΔΑ για το Φαρμακονήσι (Safi and Others v. Greece της 7.7.2022);

Αγαπητοί συνάδελφοι, στην αντίπερα όχθη του λεγόμενου δόγματος του αυτοπεριορισμού στην δημόσια έκφραση του δικαστή, το οποίο συχνά ακούγεται τελευταία σε σχέση με τους διάφορους Κώδικες Δεοντολογίας, βρίσκεται μια κοινωνική αναγκαιότητα, την οποία ο δικαστής δεν μπορεί ούτε να υπερβεί ούτε να αγνοήσει και σε αυτήν ερείδεται και το δικαίωμά του να αμφισβητεί κρατούσες αντιλήψεις και πρακτικές. Όταν καταρρέει η ψευδοροφή του δημοτικού σχολείου στο οποίο φοιτεί το παιδί του εν ώρα μαθήματος με κίνδυνο της ζωής των μαθητών, η συμμετοχή του δικαστή στη σχετική κινητοποίηση των γονέων για την υποχρηματοδότηση της παιδείας δεν είναι ούτε υπερβολή ούτε πρόκριμα της δικαιοδοτικής κρίσης του δικαστή για παρόμοιες διαφορές που θα δικάσει με τον συγκεκριμένο δήμο. Είναι μια ενέργεια συνειδητή αλλά και συνάμα επιβεβλημένη. Η συλλογική αντίδραση των γονιών να λύσει αυτό, που στην τελική κανένα δικαστήριο δεν έλυσε με τις αποφάσεις του και αλίμονο αν στην υπεράσπιση της ζωής των παιδιών μας διαβλέπαμε σύγκρουση με τον θεσμικό ρόλο του δικαστή.

Άλλωστε, η θέση ότι ο δικαστής δεν πρέπει να τοποθετείται γιατί έτσι προκρίνει τις αποφάσεις του, καταρρίπτεται από την ίδια τη νομοθετική εξουσία, διότι είναι αυτή που αποζητά από τους δικαστές τον δημόσιο λόγο και τον επιστημονικό διάλογο, ο οποίος περιέχει αναπόφευκτα και πολιτική τοποθέτηση, καθώς είθισται να καλεί εκπροσώπους των Δικαστικών Ενώσεων στη συζήτηση νομοσχεδίων και στις νομοπαρασκευαστικές επιτροπές. Το πλέον πρόσφατο παράδειγμα αποτελεί η πρόσκληση της Ένωσης στην αρμόδια επιτροπή (Δημόσιας Διοίκησης, Δημόσιας Τάξης και Δικαιοσύνης) της Βουλής στη συζήτηση του νομοσχεδίου για κωδικοποίηση του ΚΦΔ, όπου η Ένωση τοποθετήθηκε (και η Βουλή μελέτησε τις θέσεις της) ως προς την ουσία των διατάξεων, με πιο χαρακτηριστική την πρόταση για τροποποίηση της παρ. 2 του άρθρου 47, ώστε για ποσά οφειλής έως 500 ευρώ η προθεσμία καταβολής τους να επεκταθεί στους 6 μήνες (αντί του γενικού κανόνα των 30 ημερών).

Αγαπητοί συνάδελφοι, τα θεμελιώδη δικαιώματα και ελευθερίες κατοχυρώνονται σε κείμενα που έχουν μια βαρύτητα διαφορετική από το παράγωγο δίκαιο που ακολούθησε και γι' αυτό διεθνώς δεσμευτική, καθώς εμπεριέχουν, κατά κάποιο τρόπο, την ενσωματωμένη κοινωνική πείρα του προηγούμενου αιώνα, όπως αυτή διαμορφώθηκε μέσα από μεγάλους και πολύμορφους κοινωνικούς αγώνες, και το αποτύπωμα ενός διεθνούς συσχετισμού για τους λαούς της Ευρώπης, τα οποία συνετέλεσαν στην κατάκτηση των γνωστών θεμελιωδών ελευθεριών. Αυτά λοιπόν ο δικαστής οφείλει να υπερασπίζεται με το έργο του, με τον λόγο του, με τη στάση του, έχοντας κατά νου ότι όσο επιτρέπει να κάμπτονται υπό το βάρος του εκάστοτε τρέχοντος πολιτικού συσχετισμού, τόσο απεμπολούν αυτόν τον θεμελιώδη χαρακτήρα τους.

«Όταν διακυβεύονται θεμελιώδη δικαιώματα και ελευθερίες απαιτείται να υψώνουμε τη φωνή μας, οφείλουμε να παίρνουμε θέση, η ουδετερότητα βοηθάει πάντα το θύτη, ποτέ το θύμα, όταν η δικαιοσύνη πάσχει οι κοινωνικά αδύναμοι είναι αυτοί που πλήττονται περισσότερο». Είναι τα λόγια που μας απηύθυνε στις 21/9/2022, στην Ετήσια Γενική Συνέλευση της Διεθνούς Ένωσης Δικαστών [IAJ], μέσα από τις φυλακές της Τουρκίας, ο Τούρκος Πρόεδρος της Ένωσης Δικαστών και Εισαγγελέων.